

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К. І. С., 2004. – 112 с.
2. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
3. Основи науково-педагогічних досліджень: підручник / П. Г. Лузан, С. В. Виговська, І. В. Сопівник. – К.: НАКККіМ, 2014. – 360 с.
4. Лузан П. Г. Просторова модель методів навчання / П. Г. Лузан // Науковий вісник НАУ. – 2003. – № 68. – С. 143–153.
5. Пентилок М. І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М. І. Пентилок // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8–10.
6. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М. М. Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.
7. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. – 5-е вид., стереот. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К.: Знання, 2006. – 307 с.

REFERENCES

1. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy. [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects] – Biblioteka z osvithn'oyi polityky / pid ah. red.. O. V. Ovcharuk. – K.: K. I. S., 2004. – 112 s.
2. Kurlyand Z. N. Pedahohika vyshchoyi shkoly: navch. posibnyk [Pedagogy of higher education] / Z. N. Kurlyand, R. I. Khmelyuk, A. V. Semenova. – K.: Znannya, 2007. – 495 s.
3. Osnovy naukovy-pedahohichnykh doslidzhen': pidruchnyk [Basic scientific and educational research] / P. H. Luzan, S. V. Vyhovs'ka, I. V. Sopivnyk – K.: NAKKKiM, 2014. – 360 s.
4. Luzan P. H. Prostorova model' metodiv navchannya [The spatial pattern of teaching methods] / P. H. Luzan // Naukovyy visnyk NAU. – 2003. – № 68. – S. 143–153.
5. Pentylyuk M. I. Naukovi zasady komunikatyvnoyi spryamovanosti u navchanni ridnoyi movy [Scientific principles of communicative orientation in teaching their native language] / M. I. Pentylyuk // Ukr. mova i literatura v shkoli. – 1999. – № 3. – S. 8–10.
6. Fitsula M. M. Pedahohika: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshcheykh pedahohichnykh zakladiv osvity. – 3-tye vyd., pererob. i dop. [Pedagogy: Textbook for students of higher educational establishments of education] / M. M. Fitsula. – Ternopil': Navchal'na knyha – Bohdan, 2005. – 232 s.
7. Sheyko V. M. Orhanizatsiya ta metodyka naukovy-doslidnyts'koyi diyal'nosti: pidruchnyk [The organization and methods of research activities] / V. M. Sheyko, N. M. Kushnarenko. – 5-e vyd., ster. – K.: Znannya, 2006. – 307 s.

УДК (378+811.111)-057.87

А. А. МИКИТИШИН

mykytyshyna@gmail.com

аспірант,

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

**СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРОГРАМІСТІВ**

Проаналізовано поняття професійної іншомовної комунікативної підготовки та професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх програмістів. Подано різні підходи до інтерпретації цих концепцій в сучасній науковій літературі. Окреслено сутність та виокремлено структурні компоненти професійної іншомовної комунікативної компетентності студентів-програмістів відповідно до цілей та завдань навчальної програми. Обґрунтовано доцільність обраного підходу до структурування професійної іншомовної комунікативної компетентності. Описано сутність окремих її складових та подано рекомендації щодо їх практичної реалізації у навчальному процесі студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: професійна іншомовна комунікативна підготовка, професійна іншомовна комунікативна компетентність, професійна діяльність, майбутній програміст.

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРОГРАММИСТОВ

Проанализировано понятия профессиональной иноязычной коммуникативной подготовки и профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности будущих программистов. Представлено различные подходы к интерпретации этих концепций в современной научной литературе. Определено сущность и выделено структурные компоненты профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности студентов-программистов в соответствии с целями и задачами учебной программы. Обосновано целесообразность выбранного подхода к структурированию профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности. Описано сущность отдельных ее составляющих и дано рекомендации по их практической реализации в учебном процессе студентов технических специальностей.

Ключевые слова: профессиональная иноязычная коммуникативная подготовка, профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность, профессиональная деятельность, будущий программист.

A. MYKYTYSHYN

mykytyshyna@gmail.com

Postgraduate,

Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University

STRUCTURAL COMPONENTS OF THE PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE SOFTWARE ENGINEERS

The concepts of the professional foreign language communicative training and professional foreign language communicative competence of the future software engineers have been analyzed in the article. Different approaches to the interpretation of these concepts in the contemporary scientific literature have been described. The essence and the structural components of the professional foreign language communicative competence of software engineers in accordance with the objectives and tasks of the program of study. The expediency of the chosen approach to the structuring of the professional foreign language communicative competence has been provided. The recommendations, regarding their practical implementation in the educational process of students of the technical universities.

Keywords: professional foreign language communicative training, professional foreign language communicative competence, professional activity, future software engineers.

Одним із центральних питань в організації навчального процесу студентів-програмістів є структура професійної іншомовної комунікативної підготовки. Сучасні вчені погоджуються, що оволодіння іноземною мовою є одним із пріоритетним напрямків розвитку у системі вищої освіти України. Опанування мовою передбачає не тільки набуття мовної і мовленнєвої фахової компетентності, а й сприймається як усвідомлення екстралінгвістичних, психофізіологічних і соціокультурних факторів, які визначають середовище функціонування мови. Отже, постає потреба в аналізі поняття професійної іншомовної комунікативної підготовки майбутніх програмістів та ефективних шляхів її здійснення.

Результатом професійної іншомовної комунікативної підготовки є професійна іншомовна комунікативна компетентність. Незважаючи на велику кількість досліджень у цій сфері, питання структури такої компетентності майбутніх програмістів залишається невисвітленим. Це пов'язано з наявністю різних підходів до її визначення та динамічними змінами у навчальному процесу студентів-програмістів, зумовленими нинішньою соціально-політичною ситуацією у світі загалом та Україні зокрема. У зв'язку з цим, вивчення структурних компонентів професійної іншомовної

комунікативної компетентності майбутніх програмістів як результату їх підготовки до здійснення мовленнєвої діяльності в умовах фахового середовища набуває особливої актуальності та значущості.

В сучасних наукових працях не існує єдиного визначення поняття професійної іншомовної комунікативної компетентності та її структурних елементів. Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних вчених свідчить про наявність багатьох схожих рис у трактуванні структурних компонентів вказаної компетентності. Разом з тим, окреслимо відмінності у різних трактуваннях терміна. Дослідженням питання структури професійної іншомовної комунікативної компетентності займалися вчені Л. Бахман, І. Бім, І. Вяхк, І. ван Ек, Н. Колотій, Н. Костенко, Н. Микитенко, О. Овчарук, Дж. Річардс, Л. Ткаченко, Д. Хаймс та ін.

Д. Хаймс визначає чотири структурні компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, прагматичний, дискурсивний і стратегічний [9]. Він вважає, що процес іншомовної комунікативної підготовки повинен бути послідовним, комплексним і всебічно орієнтованим.

Схожої думки притримуються Дж. Річардс і Дж. Шмідт, також називаючи чотири основні складові професійної іншомовної комунікативної компетентності [10]. Подібний підхід простежується у працях І. ван Ека. Проте вчений пропонує шість компонентів іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, прагматичний, дискурсивний, стратегічний, соціальний і соціокультурний [8].

Л. Бахман визначає в іншомовній комунікативній компетентності три основні складові: мовну, стратегічну і психофізіологічну [7, с. 450]. У мовній складовій, що трактується як «знання мови», науковець виокремлює організаційний (граматична і текстуальна компетентності) і прагматичний (іллокуція і соціолінгвістика) аспекти. Організаційний аспект передбачає опанування мовної компетентності, тобто оволодіння лексичним, граматичним, синтаксичним та інтонаційним матеріалом. Прагматичний аспект зорієнтований на опанування практичними навичками спілкування, необхідними для здійснення професійної комунікативної діяльності; трактується як вміння вести розмову, взаємодіяти із співрозмовником, долати об'єктивні і суб'єктивні труднощі спілкування і ініціювати діалоги. Отже, згідно із Л. Бахманом, професійна іншомовна комунікативна підготовка повинна враховувати не лише оволодіння мовою, але й опануванням знаннями стосовно її практичного застосування в соціумі загалом і в межах фахової діяльності зокрема.

І. Бім вважає, що іншомовна комунікативна компетентність включає наступні структурні компоненти: лінгвістичний (опанування мовною системою), тематичний (розуміння екстралінгвістичних факторів і чинників ситуації спілкування), поведінковий (оволодіння навичками етикету та уявленнями про особливості соціокультурного середовища функціонування мови), компенсаторний (вміння подолати суб'єктивні й об'єктивні труднощі і перешкоди у спілкуванні) та навчальний (фокусування на індивідуальну тактику опанування мови у контексті вищої освіти та цілей навчальної дисципліни).

Н. Костенко вказує на існування багатьох підходів у визначенні структурних компонентів професійної іншомовної комунікативної компетентності. Так, згідно з одним лінгвістична, соціолінгвістична і прагматична є складовими професійної іншомовної комунікативної компетентності [3, с. 87]. Перші дві є універсальні для всіх студентів, проте зміст прагматичної складової варіюється залежно від навчальної програми та специфіки фаху. Прагматичний компонент професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх програмістів включає ознайомлення із специфікою ділового спілкування, використання наукового і термінологічного словника на практиці, вживання специфічних іншомовних та інтернаціональних понять і ведення професійного спілкування у робочому середовищі.

Тож можна припустити, що дослідниця приділяє значну увагу оволодінню як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними чинниками, а також опануванню мови з метою її практичного застосування у фаховій діяльності. Такої ж думки притримується Н. Микитенко, вважаючи що рівень сформованості професійної іншомовної комунікативної компетентності безпосередньо впливає на конкурентоспроможність випускників ВНЗ на ринку праці [4]. Таким чином, значущість формування професійної іншомовної комунікативної компетентності полягає у можливості її практичного застосування у фаховій діяльності.

Наявність різних інтерпретацій структурного складу професійної іншомовної комунікативної компетентності свідчить про невирішеність питання та необхідність подальших досліджень у цій галузі. Крім цього, важливість питання зумовлена сучасними вимогами до навчального процесу та якісними змінами у структурі навчальних дисциплін студентів-програмістів. Наше дослідження

враховує нову ситуацію в освіті та чинники, які впливають на ефективність й продуктивність оволодіння мовою у професійному контексті.

Мета статті полягає в аналізі концепції професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх програмістів, виокремленні та обґрунтуванні її структурних компонентів, необхідних для оптимізації підготовки студентів технічних спеціальностей до здійснення фахової іншомовної комунікативної діяльності.

Проаналізувавши різні підходи до визначення структури іншомовної професійної комунікативної компетентності, вважаємо за доречне окреслити такі її структурні компоненти: мовний, дискурсивний, стратегічний, соціолінгвістичний, психофізіологічний, соціальний, навчальний, професійно-діяльнісний.

Враховання цих компонентів повинно узгоджуватись із програмою навчання майбутніх програмістів та відповідати цілям і завданням навчального процесу у ВНЗ.

Мовна складова іншомовної професійної комунікативної компетентності передбачає оволодіння мовою як системою знаків з урахуванням її організаційної та прагматичної будови. Більшість дослідників вважає, що мовний компонент іншомовної комунікативної компетентності відповідає за оволодіння граматичними структурами, лексичним словником, синтаксичними та інтонаційними моделями, фонетичними, орфографічними й орфоепічними навичками і семантикою мови [2; 3; 5; 6; 7]. Мовна складова – це базовий компонент вивчення мови, що орієнтується на засвоєння мовної системи як засобу спілкування і форми висловлювання. У навчанні майбутніх програмістів ця складова повинна забезпечувати оволодіння відповідною термінологією, професійною лексикою та актуальними граматичними і синтаксичними структурами, необхідними для ефективного використання мови у фаховій діяльності.

Дискурсивний компонент іншомовної комунікативної компетентності відповідає за формування навичок поєднання слів у словосполучення, речення і текст. Він регулює порядок утворення фразових і понадфразових єдностей з дотриманням синтаксичних і граматичних правил мови. Вказаний компонент наголошує на необхідності опанування методами узгодження слів і їх форм у зв'язному усному та писемному мовленні і стратегіями побудови фразових єдностей у процесі здійснення мовленнєвої діяльності [9]. Отже, професійна іншомовна комунікативна підготовка майбутніх програмістів має забезпечувати оволодіння способами та формами узгодження мовних елементів на всіх синтаксичних рівнях мови.

Стратегічний компонент іншомовної комунікативної компетентності пов'язаний із суб'єктивним сприйняттям мови та її індивідуальним застосуванням у спілкуванні. Кожний комунікативний акт опосередковується багатьма індивідуальними внутрішніми факторами, які впливають на ефективність і продуктивність мовлення і становлять суб'єктивні труднощі спілкування. Суб'єктивних перешкодами у мовленні відносимо є оволодіння лексичним матеріалом, невміння швидко сформулювати граматично і синтаксично правильне висловлювання, нерозбірливість мовлення співрозмовника, фізична неспроможність почути слова та визначити контекст їх вживання тощо.

Іншомовна комунікативна підготовка майбутніх програмістів повинна враховувати ці труднощі і дати змогу студентам подолати суб'єктивні перешкоди у мовленні [10]. Стратегічний компонент відповідає за засвоєння ефективними стратегіями спілкування і подолання потенційних труднощів. Ефективними методами є, зокрема, повторення слів, перефразування, перепитування, зміни теми чи вживання слів заповнювачів пауз.

Соціолінгвістична складова професійної іншомовної комунікативної компетентності охоплює широку сферу розуміння функціонування іноземної мови у глобальному контексті. Успішність оволодіння такою мовою зумовлена рівнем усвідомлення її соціального, культурного, історичного, політичного, економічного та географічного середовищ. Отже, професійна іншомовна комунікативна підготовка майбутніх програмістів повинна включати відомості про названі середовища функціонування мови задля її успішного використання у подальшій фаховій діяльності.

Чільне місце у професійній іншомовній комунікативній підготовці майбутніх програмістів займає психофізіологічний компонент. Він передбачає врахування психологічних, фізіологічних, вікових та індивідуальних особливостей розвитку студентів в опануванні іншомовною комунікативною компетентністю [1; 2; 6]. Дуже важливим є розвиток когнітивних, логічних, мнемічних, рукомоторних і мисленнєвих процесів, оскільки вони беруть безпосередню участь в оволодінні мовним матеріалом. Це означає, що професійна іншомовна комунікативна підготовка

майбутніх програмістів має відповідати психологічним і фізіологічним можливостям навчання та узгоджуватись з віковими особливостями студентів.

Соціальний компонент іншомовної комунікативної компетентності передбачає опанування здатністю до емпатії, рефлексії, самокритики та самоусвідомлення як важливих складових процесу спілкування. Безумовно, ефективність комунікативного акту залежить не лише від рівня засвоєння мовного матеріалу, а й від навичок взаємодії із співрозмовниками. Тож треба вміти ініціювати спілкування, підтримувати інтерес до висловлювань і скеровувати розмову у необхідному напрямку [1; 3]. З цієї точки зору професійна іншомовна комунікативна підготовка повинна орієнтуватись на опанування психологічними механізмами спілкування і тактикою введення розмови. Соціальна складова передбачає підготовку майбутніх програмістів до міжособистісного спілкування в умовах соціального середовища і фахової діяльності.

Важливо також вказати на роль навчальної складової іншомовної комунікативної компетентності. Цей компонент реалізується безпосередньо у процесі навчання, оскільки регулює узгодженість між освітньою програмою і підходом до формування зазначеної компетентності у студентів-програмістів. Він набуває особливої актуальності в умовах модернізації вищої освіти і модифікації навчального процесу студентів технічних спеціальностей.

Вважаємо, що професійна іншомовна комунікативна підготовка майбутніх програмістів повинна здійснюватися відповідно до цілей та завдань навчального процесу і особливостей навчальної дисципліни із вивчення іноземної мови за фахових спрямувань.

Більшість дослідників не окреслюють професійно-діяльнісний компонент як необхідну складову іншомовної комунікативної компетентності. Ми ж вважаємо, що ця складова становить вагомий інтерес у підготовці майбутніх програмістів до здійснення професійної іншомовної комунікативної діяльності. Тому важливо виокремити зазначений компонент як обов'язковий, повноцінний і самодостатній елемент професійної іншомовної компетентності. Він реалізує себе в опануванні професійною термінологією, визначенні професійного контексту використання мови та адаптації мовного матеріалу до потреб і вимог сфери фахової діяльності.

Наявність багатьох структурних компонентів професійної іншомовної комунікативної компетентності свідчить про комплексний і багатоманітний характер цього поняття та всебічність її формування у студентів-програмістів. Важливо зауважити, що всі вищезазначені компоненти залежать один від одного та забезпечують цілісність професійної іншомовної комунікативної підготовки майбутніх програмістів.

Отже, аналіз структурних компонентів професійної іншомовної комунікативної компетентності дозволяє зробити такі висновки:

- іншомовна комунікативна підготовка – це одна із складових професійної підготовки майбутніх програмістів, яка передбачає комплексне, інтегроване оволодіння мовою з метою здійснення комунікації та виконання завдань, пов'язаних із фаховою діяльністю;
- існують різні підходи до визначення структури і сутності іншомовної комунікативної підготовки, оскільки це поняття включає у себе всебічний та інтегрований процес оволодіння мовою як засобом комунікації і складовою професійної компетентності;
- аналіз сутності іншомовної комунікативної підготовки дозволяє визначити такі структурні компоненти: мовний, дискурсивний, стратегічний, соціолінгвістичний, психофізіологічний, соціальний, навчальний і професійно-діяльнісний;
- усі компоненти іншомовної комунікативної підготовки перебувають у тісній взаємодії і взаємозалежності, що забезпечує комплексне, закономірне і регулярне опанування іншомовною компетентністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вяк І. А. Розвиток особистості фахівця у сфері інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності / І. А. Вяк // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки, 2009. – Вип. 147. – 160 с.
2. Колотій Н. В. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій / Н. В. Колотій // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка. – 2012. – Т. 209. – Вип. 197. – С. 54 – 57.

3. Костенко Н. І. Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей / Н. І. Костенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2012. – № 5. – С. 86–89.
4. Микитенко Н. Феномен іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей / Н. Микитенко // Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 13–14 грудня 2007р.). – Чернівці : Рута, 2007. – 383 с.
5. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С», 2003. – С. 57–81.
6. Ткаченко Л. Комунікативна компетенція студентів – запорука професійного успіху / Л. Ткаченко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України: зб. наук. статей учасників Всеукр. наук.-практ. конференції. – Київ., 23–24 грудня 2003 р. / Редкол.: І. І. Тимошенко та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 449–465.
7. Bachman L. F. The construct validation of some Components of communicative proficiency / L. F. Bacchman, A. S. Plamer // TESOL Quarterly. Vol. 16. – 1982. – № 3. – P. 449–465.
8. Ek van J. Threshold Level / J. van Ek, J. L. M. Trim. – Strasbourg: Council of Europe Press, 1991. – 252 p.
9. Hymes, D. The concept of communicative competence revisited. Thirty years of linguistic evolution / D. Hymes // Studies in honour of René Dirven on the occasion of his sixtieth birthday, 1992. – P. 31–57.
10. Richards, J. Language and communication / J. Richards, J. Schmidt. – London: Longman, 1983. – 288 p.

REFERENCES

1. Vyakhk I. A. Rozvytok osobystosti fakhivtsya u sferi informatsiynykh tekhnolohiy ta kompyuternoyi inzheneriyi u protsesi formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentnosti [The personal development of the specialists of information technologies and computer engineering in the process of formation of the foreign language communicative competence]. Visnyk Cherkas'koho universytetu. Ser.: Pedagogichni nauky. Vol. 147. – Cherkasy, 2009. – 160 p.
2. Kolotiy N. V. Osoblyvosti formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv u haluzi informatsiynykh tekhnolohiy [The peculiarities of formation of the foreign language communicative competence of the future specialists in the sphere of information technologies]. Naukovi pratsi [Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya"]. Ser.: Pedagoghika. – 2012. – Т. 209, Vol. 197. – pp. 54–57.
3. Kostenko N. I. Osoblyvosti formuvannya inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentnosti u studentiv VNZ nefilohichnykh spetsial'nostey [The peculiarities of formation of the foreign language communicative competence of students of non-philological universities]. Zbirnyk naukovykh prats' Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy Universytetu "Ukrayina". – 2012. – Vol.5. – pp. 86–89.
4. Mykytenko N. Fenomen inshomovnoyi profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv nefilohichnykh spetsial'nostey [The phenomenon of the foreign language professional competence of the future graduates of the non-philological faculties]. Pidhotovka sotsial'nykh pedahohiv ta sotsial'nykh pratsivnykiv v Ukrayini v konteksti Bolons'koho protsesu: materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (Chernivtsi, 13-14 hrudnya 2007r.), Chernivtsi, Ruta Publ., 2007. 383 p.
5. Ovcharuk O. Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osvity [The competences as the key to the renovation of content of education]. Stratehiya reformuvannya osvity v Ukrayini: Rekomendatsiyi z osvith'oyi polityky. – K.: «K.I.S», 2003. – pp. 57–81.
6. Tkachenko L. Komunikatyvna kompetentsiya studentiv – zaporuka profesiynoho uspihku [Communicative competence of the students as the guarantee of the professional success]. Lihvometodychni kontseptsiyi vykladannya inozemnykh mov u nemovnykh vyshchyykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny: zb. nauk. st. uchasnykiv Vseukr. nauk.-prakt. konferentsiyi. – Kyiv., 23–24 hrudnya 2003 r. / [Redkol.: I. I. Tymoshenko ta in.], Kyiv, Vyd-vo Yevrop. un-tu Publ., 2003. 583 p.
7. Bachman L. F. The construct validation of some Components of communicative proficiency / L. F. Bacchman, A. S. Plamer // TESOL Quarterly. Vol. 16. – 1982. – №3. – P. 449 – 465.
8. Ek van J. Threshold Level 1990 / J. van Ek, J. L. M. Trim. – Strasbourg: Council of Europe Press, 1991. – 252 p.
9. Hymes, D. The concept of communicative competence revisited. Thirty years of linguistic evolution / D. Hymes // Studies in honour of René Dirven on the occasion of his sixtieth birthday, 1992. – P. 31–57.
10. Richards, J. Language and communication / J. Richards, J. Schmidt. – London: Longman, 1983. – 288 p.